

Genovive: Hobbes ve Bir Ulusun Tabii Yaşama Hakkı

Tal Buenos*

Thomas Hobbes 1651'de toplumsal sözleşme teorisi üzerine yazdığı *Leviathan* adlı eserinde, insanlığın doğal, yani uygarlıktan etkilenmemiş en basit hali söz konusu olduğunda, herhangi bir durumda iki taraf aynı şeyi ister ve bu istenilen şey paylaşılmaz veya ortaklaşa kullanılmazsa, tarafların rakip ve en nihayetinde düşman olacağını, ifade etmiştir. Üstelik Hobbes, tarafların istedikleri şeyi elde etme uğruna birbirlerini yok etme veya baskı altına alma eğiliminde olacaklarını öne sürmüştür.¹ Birinin yaşamına bir diğeri için gölge düşürüldüğü böyle bir durumda, her bir taraf kendi hayatını korumak için gerekli olan her şeyi yapmakta özgürdür ve bazen kişinin varlığını koruması için düşmanın tümünü yok etmesi gerekebilir. Hobbes kişinin varlığını tehdit eden unsurları yok etme hakkını doğal bir hak olarak tanımlar. Ve bu doğal hak çerçevesinde hiçbir şey adaletsizlik olarak değerlendirilemez çünkü burada adalet ve adaletsizlik, doğru ve yanlış diye bir şey yoktur²; kişi hayatta kalmak için en doğru yol olduğunu düşündüğü her şeyi yapabilir. İnsanın kendi aklıyla belirlediği temel doğa yasası

bir kimsenin yaşamını tehlikeye atacak davranışlarda bulunmasını veya herhangi bir suretle varlığını korumaktan vazgeçmesini yasaklar. Hobbes'a göre, kişinin kendini öldürmesi doğaya aykırıdır ve buradan yola çıkarak bir milletin kendi kendini yok etmesinin de doğaya aykırı olduğu söylenebilir.³

Hobbes, bireylerin devletlerin oluşmasını sağlayan toplumsal sözleşmelerden önceki durumunu ele almış olsa da, bu münferit duruma ilişkin görüşü aralarında toplumsal sözleşmeler bulunmayan devletlerin durumuyla ilişkilendirerek, insanlar arasında olduğu kadar devletler arasında da toplumsal sözleşmelere ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Hobbes'ın doğa durumundaki bireyinde olduğu gibi, devlet, ortak hedefler doğrultusunda birleşmiş, bir başka deyişle bir bütün olarak hareket eden, başka bir topluluk ile aynı varlık üzerinde rekabete girerse kendini savaş durumunda bulur. Hobbes, böyle bir savaş durumunda herkesin kendini korumak için her şeyi yapma hakkına sahip olduğunu⁴ söyler ve aynı şekilde toplumsal sözleşmenin bulunmadığı durumda, varlıklarının bir başka grup tarafından tehdit edildiğini hissederek birleşen gruplar ve topluluklar da, kendilerini korumak için aynı şekilde hareket etmelidir... Birey kadar bir millet de kendini koruması gereken bir varlıktır.

Hobbes bu durumu bireyin boş yere tüm enerjisini varlığını koruma uğruna sürekli olarak bir savaş halinde bulunmaya harcaması olarak tanımlar çünkü bu savaş hali huzuru veya güvenliği sağlamaz; bahsedilen bu durum doğal durumdur.⁵ Hobbes aklın temel kuralının, her insanın kendini korumak ve hayatta kalmak için en iyi yol olarak öncelikle barışı amaçlamak ve izlemek; eğer barış

(*) *Utab Üniversitesi, ABD*

(**) *Çev: Demet Yeşildağ İnsuyu.*

(1) Thomas Hobbes (1909) *Leviathan*. London: Oxford University Press (İlk baskı 1651), s. 95.

(2) a.g.e., s. 96.

(3) a.g.e., s. 99.

ISSN 1943-6149 Print/1943-6157 Online/11/030317-24 q 2011
Editors of Middle East Critique <http://dx.doi.org/10.1080/19436149.2011.619812>

(4) a.g.e.

(5) a.g.e., s.95.

sağlanamıyorsa kendi varlığı için gerekli olan her yolu kullanmak olduğunu söyler.⁶

Hobbes bu doğal durum teorisini ve herkesin herkese karşı savaşını kaotik ve düzensiz bir durum olarak ifade etmiştir. Bu kaotik ve düzensiz durumda toplumdan söz edilemez. Bu istenmeyen doğal durum içerisinde, kişinin yaşamı için savaşa hakkı doğal bir hak olarak tanımlanır.

Hobbes'ın doğa durumunda kişinin yaşama hakkı ile aynı durumdaki bir ulusun yaşama hakkı birbirine eşdeğerdir. Bireysel hususta *yaşama hakkı* olarak adlandırdığımız olguyu bir milletin yaşama hakkını ifade etmek için yeni bir terim ortaya atarak *genovive* olarak adlandırabiliriz. *Genovive* terimi özetle bir ulusun tabii hakkının yok olma tehlikesine karşı kendini savunması ve daha da önemlisi bir ulusun halkına karşı asli görevinin her ne pahasına olursa olsun kendi yıkımına sebep olacak eylemlerden kaçınması, *Genovive* sadece bir milletin varlığı gerçekten tehlikede olduğunda ve alınan önlemler tamamen ve yalnızca varlığını korumak adına yapıldığında söz konusudur. *Genovive* için yapılan eylemler gerekli olduğu kadar üzücü sonuçlar da doğurabilir. Hobbes'un doğa durumu kavramında bahsedilen temel esaslara bakarak, varlığının devamı için önemli olan bir unsur üzerine mücadele etmeye itilerek kendisini varoluşsal bir çatışmanın içerisinde bulan bir millet kendi varlığını savunmayı (*genovive*) uygun bulacaktır.

Raphael Lemkin "ulusal grupları ortadan kaldırmak hedefiyle bu grupların önemli yaşam kuruluşlarını yok etmek için düzenlenen çeşitli eylemler planı"nı ifade etmek için 1944'te soykırım terimini türetmiştir.⁷ Birleşmiş Milletler bu terimi 1948'te 'ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubun kısmen ya da tamamen ortadan kaldırılması amacıyla yapılan eylemler' olarak tanımlayarak kabul etmiştir.⁸ Fakat soykırımı *genoviveden* ayırmak gerekir. *Oxford English Dictionary* (*Oxford İngilizce Sözlüğü*) tanımına göre soykırım, 'ulusal ya da

etnik bir grubun kasıtlı ve planlı olarak yok edilmesi' ['the deliberate and systematic extermination of an ethnic or national group.'] dir.⁹ Hobbes terminolojisine dayalı *genovive* terimi soykırım tanımına üç yeni boyut ekleyerek açıklık getirir. Şöyle ki: Bir başka millete karşı soykırım uygulamakla suçlanan millet böyle bir soykırım eyleminin kendi varlığını korumak için gerekli olduğuna kendi akıl ve yargısıyla mı karar vermiştir? Yapılan eylem gerçekten o milletin varlığını sürdürmesini mi (yoksa yok olmasını mı) sağladı? Bir milletin başka bir millete yaptığı bu soykırım açıkça önemli bir unsur üzerinde çıkar rekabetini kapsamakta mıydı?

Örnek Olay İncelemeleri: Yahudi Soykırımı ve Ermeni Katliamları

Soykırım tanımlamasının ne kadar büyük bir hassasiyet gerektiğini açıklamak için önemli ölçüde insanın ölümüne yol açan oldukça vahim iki büyük olayın dikkatlice tartışılması gerekmektedir: İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin kontrolündeki bölgelerde yapılan Yahudi Katliamı ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın kontrolündeki bölgelerde yapılan Ermeni katliamları. *Genovive* kavramını düşünerek, bu iki olayın incelenmesi ve *genovive*'in soykırımdan ne şekilde ayrıldığını anlamak şu ayrımların yapılmasını sağlayacaktır: Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti gibi kendi varlığının yok edilmesine izin vermemek için çabalayan bir devletin durumu ile İkinci Dünya Savaşındaki Nazi Almanyası gibi kendi varlığının yok olmasına yol açan eylemlerde bulunan bir devlet birbirinden farklıdır. Aynı şekilde Hobbes'un görüşlerinde olduğu gibi kendi varlığını diğer tüm varlıklarının üzerinde tutan bir devletin meselesi ile bir devletin belli bir grup insana karşı olan nefretini kendi var-

(6) a.g.e., s.100.

(7) Raphael Lemkin (1973). *Axis Rule in Occupied Europe*. New York: Howard Fertig, 1973, s. 79.

(8) United Nations (1949). *Yearbook of the United Nations*, 1948-1949. New York: Columbia University Press, s.959-960.

(9) Oxford English Dictionary. Available at <http://www.oed.com/view/Entry/77616?redirectedFrom¼genocide#>, accessed March 12, 2011.

lığının ve rafahının üzerinde tutması birbirinden tamamen farklıdır.

Robert Melson'ın İkinci Dünya Savaşı'ndaki Yahudiler ile Birinci Dünya Savaşı'ndaki Ermenileri soykırım kurbanları olarak aynı başlık altına koyması, soykırımın bugünkü dar tanımının tamamıyla birbirinden farklı olayların kendi sesinin ve bu sesin tarih ve tarihten çıkarılması gereken dersler hakkında söylediği şeylerin bastırılıp nasıl aynı boyutta değerlendirmesine sebep olduğunun bir göstergesidir. Soykırım belgesinin dalga dalga yayılan siyasi etkisi ve oluşturduğu yankılar, uzmanları tarihsel olayların ayrıntılarını dikkate almamaya sevkedecek nitelikteydi. Mesela, Melson'ın kitabının başlığından ve en başından açıkça anlaşılıyor ki bu 'iki olayın' neden soykırım olduğunu araştıran Melson'a göre,¹⁰ bazı farklılıklarına rağmen Yahudi ve Ermeni meselelerinin her ikisi de, devlet tabanlı politikaların sonucu olup Ermeni topluluğunun Osmanlı İmparatorluğundan, Yahudi topluluğunun ise Avrupa'nın çoğundan ayıklanmasını amaçlayan ve aynı doğrultuda sonuçlanan çağımızın en önemli soykırım örnekleridir. Ayrıca Melson'a göre Yahudiler Avrupa'daki, Ermeniler ise Osmanlı İmparatorluğu'ndaki 'daha büyük toplumlar içerisinde yerleştirilerek asimile edilmiş etnik dinsel halk azınlıklarıdır'.¹¹ Üstelik Melson her iki 'yerli' soykırımın bir başka sebebi olarak savaşın en hararetli zamanında İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Ermenilerin ve Naziler tarafından ise Yahudilerin devrimin düşmanları olarak görülmesi olduğunu söyler.¹²

Bu kadar detay Melson'ın çalışmaları için yeterli olmuş olabilir fakat araştırma kapsamının daralmasını önlemek için daha önceden düşünülmüş fikirlere uygun dikkatli bir ifade kullanılmalıdır. Melson'ın karşılaştırmasındaki unsurlar olayların benzer yönlerini yeterince sunmamaktadır. Melson'ın söylediğine göre devlet tabanlı olan bu politikalar ne açıdan benzerlik göstermektedir? Bahsedilen bu politikaların sonuçları ne

şekilde karşılaştırılmaktadır?¹³ İddia edilen imha yöntemleri ne şekilde karşılaştırılmaktadır? Nazilerin tüm dünya ve Avrupa'daki Yahudilere uygulamayı planladığı eylem ile tüm Ermenilere değil, yalnızca Osmanlı topraklarındaki Ermenilere yapılan muamele nasıl kıyaslanabilir? Yahudilerin ve Ermenilerin etnik ve dinsel geçmişi hangi ölçüde kıyaslanabilir ve tarihsel kaynakları nasıl benzerlik göstermektedir? Ermeni ve Yahudi azınlıklarının daha geniş topluluklara entegre edilip asimile edilmeye çalışılmasının kıyaslaması ne şekilde yapılmaktadır? Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki rolü ile Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki rolününün gerekçelerinin benzerlikleri ne şekildedir? Yahudilerin Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki eylemleri ile Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı'ndaki eylemleri ile buna sebep olan olaylar nasıl benzerlik göstermektedir? İddia edilen bu benzerlik hem bu saldırıyı gerçekleştirenler hem de bu saldırının mağdurları açısından incelenecektir.¹⁴

İki olayın Melson tarafından sunulan benzerliği incelendiğinde, her iki olayın savaş ve devrimin benzer temellerine dayandığı inancının kesinlikle yanlış olduğunu görüyoruz. Nazilerin Yahudi düşmanlığı ve 'Yahudi sorunu'na ilişkin yaptığı plan Almanya'daki

(10) Robert Melson (1992). *Revolution and Genocide: On the Origins of the Armenian Genocide and the Holocaust*. Chicago and London: The University of Chicago Press, s.15.

(11) a.g.e., s. 2.

(12) a.g.e., s.17,19-20.

(13) Sonuçlar' çerçevesinde, devlet politikaları yüzünden ölenlerin net sayısı olayın büyüklüğünün anlaşılmasını elbette etkiler fakat bir soykırım olup olmadığını belirlemeye yönelik neredeyse hiçbir etkisi yoktur. Bazı yetkililer ölen Ermenilerin sayısını Ermeni katliamlarının o ulusu yok etmek için yapıldığının kanıtı olarak gösterirler. Bkz: Guenter Lewy, *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide*, s.43. Aynı şekilde Holokost eyleminde ölen Yahudilerin sayısının çok daha fazla olması daha fazla soykırım olduğu anlamına gelmez. Lewy'nin yıllardır yapılan farklı tahminleri özetleyerek ulaştığı ölü Ermeni sayısı (s.240) Nazi soykırımında ölenlerin sayısı ile kıyaslanamayacak kadar azdır. Lucy S. Dawidowicz *The War against the Jews 1933-1945* adlı kitabında Holokost eyleminde ölen Yahudilerin sayısını 5,933,900 olarak belirtir. (s. 403)

(14) Osmanlılar ve Ermeniler ile ilgili burada sunulan bilgiler çoğunlukla Lewy'nin bulgularına dayanır. Kitabının yayınlanmasından sonra Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi (SPLC) Lewy'yi Neo-Naziler Ermeni soykırımı iddialarını çürütmek için Türk devletinden para almakla suçladı Fakat Lewy tarafından açılan davanın sonunda, maddi tazminata ek olarak, Güney Yoksulluk Hukuk Merkezi suçlamalarını geri alarak özür diledi. Daha fazla bilgiye Turkish American Legal Defense Fund web sayfasından ulaşabilirsiniz <http://www.taldf.org/ProfessorLewysReputationRestored.html>, (erişim tarihi 12 Mart 2011)

savaşın ve devrimin sonuçları değil; bilakis savaşa ve devrime sebep olan şeyin esas unsuruydu. Yahudi düşmanlığına sebep olan şey savaş şartları değildir, daha ziyade Yahudi düşmanlığını göstermek için fırsat aranmış ve bu yüzden savaş şartları bu amaca yönelik oluşturulmuştur. Lucy Dawidowicz, Hitlerin Yahudi planının kesinlikle savaştan öncesine dayandığını; Hitlere için savaşın kendi hükümlerini uyguladığı, genel ahlak kurallarının ve geçerli savaş hali kurallarının dışına çıkılmayan bir alan olduğunu söyleyerek, savaşın ve Yahudilerin öldürülmesinin birbiriyle bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Dawidowicz'e göre Hitler bu savaşı yaptığı serbest cinayete kılıf olarak kullanmıştır.¹⁵

Savaş Gayesi ve Irkçı Nefretteki 'İrk' Unsuru

4 Yahudi soykırımı meselesine baktığımızda, Nazilerin belli bir topluluğu tümüyle ortadan kaldırma gayesine ulaşmak için kasıtlı olarak bir savaş başlattıkları fikri ile karşılaşırken, Osmanlıların dünyayı Ermenilerden temizlemek için Birinci Dünya Savaşı'nı tezğâhladıklarını iddia etmek oldukça güçtür. Hatta bazı bilim adamları Ermeni milliyetçilerinin siyasi bağımsızlık kazanabilmek için savaş şartları oluşturmaya çalıştıklarına dair kanıtlar sunmaktadır. Sarkis Atamian'a göre Cenevre'deki bir grup Ermeni öğrencilerden oluşan Hınçak komitesi parti planının 6. maddesinde şöyle der: "Ermenistan'daki devrim Türkiye'ye yapılacak bir dış saldırı ile başlayacaktır."¹⁶ Bu belge, planlarını gerçekleştirmek için en uygun zamanının savaş zamanı olduğunu düşünenlerin aslında, Türk-Ermeni çatışmasının mağduru olarak tanınacak tarafın mensupları olduğunu göstermektedir.

Bir topluluğun başka bir topluluğu eylemlerinden ötürü değil de kimliğinden ötürü düşman olarak görmesi ve bu topluluğu yok etmek için savaş istemesi Nazi Almanyasında olduğu gibi yarı Yahudileri bile sürgün edecek

kadar güçlü bir ırkı unsuru ile ilgili temel bir nefreti ortaya koyar.¹⁷ Nazi Almanlarının Yahudi nefreti, Hristiyanlarla evlenip Hristiyanlığı seçen ve artık Yahudi olmadıklarını söyleyen Yahudileri bile kabul etmiyordu. Çünkü Nazi kan birliğine dayalı ideolojiye sahipti ve bu ideolojiye göre tüm bu insanlar hala Yahudiydi.¹⁸

Sedat Laçiner ve İbrahim Kaya'ya göre, Yahudi soykırımına sebep olan Yahudi düşmanlığı ile aynı kabul edilse de Türkler arasında hiçbir zaman Ermeni düşmanlığı diye birşey söz konusu olmamıştır.¹⁹ Türk-Ermeni tartışmasında ırkçılık unsurunun olmadığını gösteren en basit ve güçlü kanıt nerede olursa olsun tüm Yahudileri yok etmeye çalışan Nazilerin aksine Ermenilerin tümü değil yalnızca bir kısmı tehcir edilmiştir.²⁰ Konstantinopolis (İstanbul), Smyrna (İzmir) ve Halep şehirlerindeki Ermeni toplulukları sürgünden etilenmemiştir. Ne yazık ki Lewy, böyle bir ayrıcalığın Adolf Hitler'in Berlin, Köln ve Münih'teki Yahudileri Nihai Çözüm kapsamına dahil etmemesine benzer olduğuna dikkat çekmektedir.²¹ Berlin, Köln ve Münih'teki Yahudilerin kaderi ile Konstantinopolis, Smyrna ve Halep'teki Ermenilerin kaderinin benzerlik sunan bu acımasız senaryo arasındaki önemli fark bu kıyaslamanın tamamıyla yetersiz olduğunu göstermektedir. Şöyle ki: Nazi Almanları tüm Yahudi ırkından nefret ediyorlardı; fakat Türkler Ermenilere karşı böyle bir nefret sergilemiyorlardı. Bu önemsenmeyecek bir farklılık değildir çünkü Soykırımın kavramını diğerlerinden ayıran şeyin temelinde ırkçı nefret bulunmaktadır.

20. yy'ın başlarında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en önemli üyesi olan şair filozof

(15) Dawidowicz, *The War*, s. 111.

(16) Sarkis Atamian (1955). *The Armenian Community: The Historical Development of a Social and Ideological Conflict*. New York: Philosophical Library, s. 96.

(17) Deborah Hertz (2007). *How Jews Became Germans: The History of Conversion and Assimilation in Berlin* New Haven and London: Yale University Press, p. 10.

(18) Doris L. Bergen (2003). *War & Genocide: A Concise History of the Holocaust*. Lanham MD: Rowman & Littlefield, s. 62.

(19) Sedat Laçiner & İbrahim Kaya (2003). *The Armenian Issue and the Jews*. Ankara: Ankara University Printing House, s. 49.

(20) a.g.e., s. 55-56.

(21) Lewy, *The Armenian Massacres*, s. 251.

Ziya Gökalp Türk liderlerin ulus topraklarında yaşayan Türk kültürünü benimseyen ve bu kültürün bütünlüğüne katkıda bulunan herkese kapılarını nasıl sonuna kadar açtığını anlatır.²² Lewy'nin de dediği gibi Gökalp'in görüşü tüm Türklerin kültürel bütünlüğü siyasi bütünlüğünün temelini oluşturur yönündedir.²³ Bu ifade farklı grupları o milletin kendi kültürel renklerini tanıyıp sürdürmesi şartıyla kendilerini o toplumun bir parçası olarak tanıma şansı vererek bir çatı altında toplamaya çalışan bir liderden bahseder. Ve bu lider bir milletin kendi ırkını diğer ırklardan arındırması gerektiğini söyleyen bir lider değildir.

Donald Miller ise Gökalp'in kültürel bağlılık yoluyla tüm yurttaşları aynı çatı altında toplayacak bir teklif sunması Ermenilerin Türk milliyetçiliğine yönelik bir tehdit gibi görünmesine yol açmıştır. Miller, Gökalp'in bu görüşünü tek uluslu bir yapı oluşturmaya yönelik düşünülmüş bir fikir olarak görür²⁴ ve Gökalp'in çok ulusluluğu devletin toplumsal birliğine yönelik tehdit olarak gördüğünü bu yüzden de farklı dil, din ve geleneklere sahip olan Ermenilerin Türkçülük'e yönelik bir tehdit olduğunu söyler.²⁵ Ermeni meselesini soykırım olarak tanımlanmasını destekleyen Miller, Ermeni kültürünü hoş görmeyen aşırı Türk milliyetçiliğinden dolayı Ermenilerin bir tehdit olarak görüldüğü fikrini vurgularak Ermenilerin kaygı verici bir düzeyde toprak ve bağımsızlık isteklerini sergileyerek Osmanlı için bir tehdit yarattığı algısını zayıflatmayı hedeflemektedir. Michael Reynolds aynı stratejik savaş anlayışına göre Osmanlı Rumları'nın da 1914 yılının ilkbaharında tehcir edildiğine ve Ermenilerin yok edilmesinin sorun teşkil eden bir topluluğa karşı yapılan bağımsız bir eylem değil; evrensel düzeninin milli düşüncüyü benimsemesine karşılık gelen uzun vadede Anadolu'nun Türkleştirilmesinin bir parçası olarak alınan önlemlerin sonucu olduğuna dikkat çeker.²⁶ Miller'ın görüşüne karşın, Reynolds Türklerin, Nazilerin aksine, ırkçı olmadıklarını savunur.²⁷ Miller'ın bir yandan Türkleşme isteğini ırkçılık tabanlı isteklerden ayırıp diğer yandan Ermenilerin

katledilmesini soykırım olarak adlandırması anlaşılabilir bir durumdur. Başka bir ırka yönelik herhangi bir ifade söz konusu değil iken, bu cinayetin ırk tabanlı olduğu nasıl düşünülebilir? "Soy" unsurunun bulunmadığı "soykırım" kavramı neyi ifade etmektedir?

'Kırım' Tanımı: Öldürmeye Kasıt

'Soykırım' kelimesindeki öldürme amacı güderek işlenen cinayet anlamına gelen 'kırım' kelimesinin anlamı da Almanlar ve Türkler arasında farklılık göstermekteydi. Elbette bir kişinin amacını anlamının en temel yolu açık ifadelere bakmaktır. Ayrıca belirlenen yöntem ve tekniklerin yanı sıra infazın düzenlenme şekli de olayın kasıtlı ve önceden planlanıp planlanmadığını net bir şekilde gösterir. Nazi liderlerinin kanlı planları üzerine birbirleriyle olan aleni ve arsız konuşmalarını açığa çıkaran sayısız kaynak vardır.²⁸ 1942'de Berlin'in uzak bir bölgesinde düzenlenen Wannsee Konferansı doğrudan Nazilerin Yahudileri katletme planının amaç ve yöntemlerinin açıklaması ile ilgilidir. Konferansta Yahudilerin öldürülmesi açıkça konuşulmuş ve bu emellerini gerçekleştirmek için seçtikleri yöntem olan gaz odalarıyla dolu ölüm kampları kurma fikri burada ortaya çıkmıştır.²⁹ 1944 yazında en büyük ölüm kampı olan Auschwitz'de hergün yaklaşık 12.000 Yahudi öldürülmüştür.³⁰

Yahudileri öldürmek Adolf Hitler için kişisel bir amaç haline gelmişti; Hitler Avrupalı Yahudilerin yok edilmesini en büyük başarısı olarak tanımlardı.³¹ Sistematik bir Ya-

(22) Ziya Gökalp (1968), *The Principles of Turkism*. Devereux, R. (çev.). Leiden: Brill, s. 20.

(23) Lewy. *The Armenian Massacres*, s. 45

(24) Donald E. Miller (1993), *Survivors: An Oral History of the Armenian Genocide*. Berkeley: University of California Press, s. 39.

(25) a.g.e., s. 47-48.

(26) Michael A. Reynolds (2011), *Shattering Empires: The Clash and Collapse of the Ottoman and Russian Empires, 1908-1918*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 148-149.

(27) Miller, *Survivors*, s. 50.

(28) Bu kaynaklara ulaşmak için bkz: Yitzhak Arad, Y. Gutman & A. Margaliot (ed.) (1981). *Documents on the Holocaust*. Jerusalem: Yad Vashem.

(29) Bergen, *War & Genocide*, s. 159.

(30) a.g.e., s. 215.

(31) a.g.e., s. 219

hudi düşmanlığına dayanan tamamıyla Hitler tarafından planlanan Yahudi soykırımı iki aşamadan oluşmaktaydı: İlk aşama, Yahudilerin tüm haklarının elinden alınması; sonraki aşama ise, “nihai çözüm” olarak adlandırılan tüm Yahudilerin toplu olarak yok edilmesi idi.³² Osmanlı'nın amacı ise tam milliyetçiliği sağlamak için güvenlik tehditini ortadan kaldırmaktı; tüm halkı öldürmek değil. Ayrıca Osmanlı'nın zorunlu göç anlayışı, bir milleti imha amacıyla özel olarak hazırlanan ölüm kamplarına göndermek değildi.

Tehcir, göç etmeye zorlanan insanları olumsuz etkiler fakat bu planlı bir katliam değildir. Osmanlı ordusunun başkumandanı Enver Paşa'nın söylediğine göre Osmanlı'nın amacı Ermenileri Rusya veya Anadolu'nun uzak bölgelerine göndererek istenmeyen Ermeni sorunlarını engellemektir. Bu amaç Jön Türk harekâtının lideri Talat Paşa tarafından 26 Mayıs 1915'te şu şekilde açıklanmıştır:

6 “Savaş bölgelerine yakın yerlerde yaşayan bazı Ermeniler düşman ülkelere karşı sınırları korumakla görevli Osmanlı İmparatorluğu Ordusunun eylemlerini güçleştirmekte; birliklerin ve erzakların hareketini engellemekte; düşmanla işbirliği yapıp ve özellikle ülkedeki askeri birliklere saldırarak, Osmanlı topraklarında yaşayan masum halkı yağmalayıp ve öldürmektedirler. Hatta düşman donanmasına erzak tedarik etme ve istihkâmlı yerlerimizin konumunu bildirme cesaretini dahi göstermişler. Bu sebeple bu tür ayaklanmaların askeri faaliyet bölgesinden uzaklaştırılması ve bu ayaklanmaların bulunduğu köylerin boşaltılması, Ermenilerin başka yerlere tehcir edilmesi gerekmektedir.”³³

Lewy'e göre, Birinci Dünya Savaşı sonunda Ermeni milliyetçilerinin zararlı etkilerinden kurtulmaya çalışan Osmanlı'nın acil önlem planı, savaşta Van vilayetinin Ermeni isyanından dolayı Rusyaya karşı kaybedilmesiyle kesinlik kazandı.³⁴ Lewy, tehcir kararının uzun zamandır süren ve gittikçe büyüyen Ermeni problemini tek seferde tümüyle ortadan

kaldırmak isteyen Jön Türkler tarafından da alınmış olabileceğini düşünmektedir.³⁵ Ayrıca, hastalık açlık veya saldırılar sonucunda acı bir şekilde ölen Ermenilere başka yerlere yerleşme fırsatı tanınacağına dair verilen sözler yerine getirilmemiştir.³⁶ Osmanlı'nın Ermeni varlığına verdiği önem her ne kadar tartışılabilirse de, Türk liderler Ermeni halkını yok etmeye yönelik bir kasıt olduğuna dair yapılan iddiaları ısrarla inkar etmektedirler.³⁷ Ölümünün gerçek olduğu fakat bu ölümlere kanunsuz saldırılar veya doğal koşulların sebep olduğu söylenmektedir.

Gerçekten işlenen cinayetler hususunda ise, Ermeni katliamlarının faillerinin kanunlara göre hareket etmeyip kendi iradeleri doğrultusunda hareket ettikleri söylenmiştir. Lewy, ‘Kürtler, Çerkezler, haydutlar, düzensiz birlikler ve konvoya eşlik eden subayları’ doğrudan sorumlu tutar.³⁸ Kürtlerin hareket noktası baskınlardı, çünkü Kürtler tüm kazançlarını Ermenileri yağmalayarak kazanılan çalıntı mallardan sağlıyorlardı, resmi subayların büyük ölçüde beceriksizliğinden söz edilse de sebebi çok net değildir.³⁹ Ermeni katliamının soykırım olduğunu düşünen Miller'ın, bu katliamların çoğunlukla devlet tarafından gelişmiş taramalı tüfeklerle silahlandırılan düzensiz Kürt birlikleri (Hamidiye) tarafından yapıldığını ve ilk çatışmaların Ermenileri yok etmeye yönelik değil; o *milleti* kendi siyasi konumunun içinde tutmaya yönelik olduğunu söylemesi şaşırtıcıdır.⁴⁰ Eğer Ermenileri öldüren bu kişiler direkt olarak Osmanlı liderlerden emir almadıysa, soykırım ölçütünün kabaca bir tanımını dahi karşılayan kasıt kavramını kabul etmek zorunda kalacaktır.

(32) Dawidowicz, *The War*, s. 153.

(33) Lewy, *The Armenian Massacres*, s. 152.

(34) a.g.e., s. 156.

(35) a.g.e., s. 158.

(36) a.g.e., s. 209

(37) a.g.e., s. 247

(38) a.g.e., s. 221

(39) a.g.e., s. 224

(40) Miller, *Survivors*, s. 38. Yusuf Sarımay, konuyla ilgili makalesinde (Precautionary Measures During the Relocations [*Tehcir*] of Armenians and the Trials of 1915-16) şunları ifade eder: ‘sorumluluklarını ihlal eden veya kanuna ve düzenlemelere karşı gelen, kısacası Ermenilere karşı suç işleyen -askeri görevli, sivil halk, çete üyeleri veya memurlar- herkes Askeri Mahkeme tarafından yargılanmış ve cezalandırılmıştır.’ (s.299-315)

Hilmar Kaiser, Birinci Dünya Savaşı sırasında en üst düzeydeki siyasi, sivil ve askeri Osmanlı yöneticilerinin temel siyasi düşünce farklılıklarına bakıldığında İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde, askeri ayaklanmayı istediği gibi bastırabilen egemen bir grup olduğunu savunan düşüncelere katılmanın mümkün olmadığına; bu yüzden de İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından Osmanlı Ermenilerine soykırım uygulandığı görüşünün savunulamayacağına dikkat çeker.⁴¹

Üstelik Birinci Dünya Savaşı sırasında çok sayıda Ermeninin ölümüne yol açan kontrolü mümkün olmayan durumlar Nazi Almanları meselesindeki kasıt ve yöntemin somut görüntüleriyle kıyaslanması mümkün olmayan bir kaosun varlığını gösterir.⁴² Osmanlı topraklarında yaşayan ve aynı şartlarda olan diğer insanlar da savaştan dolayı hastalık ve açlık sıkıntısı çekmişlerdir. Lewy, Amerikalı ve Alman tanıkların söylediğine göre, Ermeni sürgünlerle yan yana olan Türk sivil halk, Türk askerleri ve savaşta esir düşen İngilizler'in de aynı zor şartları yaşadığından bahseder.⁴³ Rus ordusu ile birlikte hareket eden Ermeniler Osmanlı esirlerine insafsızca şeyler yaparken Ermenilerin binlerce Müslümanı öldürüp, kadınları ve çocukları yoksulluk içinde bıraktıklarına dair oldukça önemli bir iddia vardır.⁴⁴ Soykırımın yaygın tanımlarına ve bu tanımların olayın kurbanlarına karşı kasti bir eylem yapıp yapılmadığı üzerinde durmasına bakılarak, Lewy Jön Türk yönetiminin Ermenilere karşı herhangi bir eylem planı bulunup bulunmadığını açıklığa kavuşturacak bir kanıt bulmaya çalışmaktadır. En sonunda, kaotik şartların kasıtlı örtüşmediği, ihmalin kasıtlı öldürme olarak sayılamaya çağrı sonucuna ulaşır ve trajik sonuçları olan bir olayı engelleyememek ile bir halkın kasıtlı olarak katledilmesi arasındaki farka istinaden Jön Türk yönetiminin 1915 yılının ilkbaharında kasıtlı bir soykırım planı uygulamadığı kanaatine varır.⁴⁵

Bununla birlikte, burada vurgulanan aslında şudur ki; bir ulusa karşı gerçekleş-

tirilen eylemlerin soykırım olup olmadığını belirleyen asıl nokta 'niyet' [intention] ya da 'kasıt' [premeditation] faktörü değil 'güdü' [motivation] unsurudur. 'Kasıt' vurgusunda kurbanın çatışmadaki rolü dikkate alınmazken, 'güdü' faktöründe dikkate alınan bir husustur. Failin kasıtını anlamaya çalışmak, sanki bu rekabet ve çatışma durumu uzay boşluğunda yer alıyormuş gibi, iki taraf arasındaki etkileşimin yalnızca bir yönünü görmek olur. Bir olayın soykırım olup olmadığını belirlemeye çalışan biri şu soruyu sormalıdır: Olayın kurbanı olayın failini şiddet uygulaması için kışkırtmış mıdır? Olayın kurbanı belli bir mesele üzerinden olayın failini çatışmaya sürüklemiş midir? Failin olayın kurbanına yükleyebileceği mantıklı bir gerekçesi var mıdır yoksa failin uyguladığı şiddetin sebebi salt nefret ve güç kazanma arzusu mudur? Eylemin planlı mı yoksa plansız mı yapıldığını sorgulamayı bir kenara bırakıp, olayın failini olayın kurbanına şiddet uygulamaya iten asıl sebep üzerinde durulmalıdır: Hayatta kalma mücadelesi miydi? Olayın failinin düşüncelerini yönlendiren şey gerçekten varlığını koruma amacı ise tehdit algısı mantıklı mıdır?

Soykırımdaki İrrasyonallite

Tehlike olarak tanımlanan şeylerin bazıları gerçek değildir. Olayın faili bir tehlike hissettiği konusunda haklı olsa dahi, bu ortada bir paranoya olduğu ihtimalini ortadan kaldırmaz. Paranoya başkalarının davranışları ya da hareketlerinden dolayı sebepsiz korku veya genellikle fiziksel şiddet korkusu üzerine dayalı kalıcı kuruntusal sistem olarak nitelenen zihinsel ve ruhsal bozukluk olarak tanımlanır.⁴⁶ Olayın failinin algıladığı tehli-

(41) Hilmar Kaiser (2010), Regional Resistance to Central Government Policies: Ahmed Djemal Pasha, the Governors of Aleppo and Armenian Deportees in the Spring and Summer of 1915, *Journal of Genocide Research*, 12(3), s. 202-203.

(42) M. Philips Price (1918), *War & Revolution in Asiatic Russia*, New York: The Macmillan Company, s. 234.

(43) Lewy, *The Armenian Massacres*, s. 54-62.

(44) Reynolds, *Shattering Empires*, s. 144.

(45) Lewy, *The Armenian Massacres*, s. 256.

(46) Oxford English Dictionary. Available at <http://www.oed.com/view/Entry/137550?redirectedFrom=paranoia#>, accessed March 12, 2011.

kenin gerçek mi yoksa hezeyan mı olduğunu, akla yatkın olup olmadığını araştırmak soykırım çalışmaları yapan bilim adamlarının görevidir. Hobbes'in şartlarına göre doğal durumda hayatta kalmak için yapılan her şey haklı görülebiliyorsa, o zaman soykırım tanımını Hobbes'in terminolojisi üzerinden açıklığa kavuşturmak için olayın failinin tehlike algısını ve bu algının ardındaki akla uygunluk derecesini belirlemek gerekir.

Olayın kurbanlarına karşı duyulan nefret, kozmolojik esaslı bir duyguya dayalı olarak ifade edilirse, Nazi Almanlarının Yahudi tehlikesi algısının ardındaki rasyonellikten şüphe edilir. Dawidowicz, Almanlar arasında Yahudi ırkının bozukluğunun evrenin temeli ve yapısı üzerinde etkilerinin olduğuna ve fiziksel hastalıklarımızın sebebinin Yahudiler olduğuna dair bir inanç olduğunu şu sözlerle ifade eder:

8 Yahudiler Hitler'in zihnine yerleşmişti. Hitler tüm kötülüklerin, uğursuzlukların ve felaketlerin sebebinin Yahudiler olduğuna inanıyordu. Savaş, açlık, ekonomik sıkıntılar, ani ölümler, bozgunlar ve insanların günaha yönelmeleri... tüm bunlar yalnızca dünyanın refah, zenginlik, galibiyet ve başarıya doğru yükselişini engelleyen bu unsurun varlığı ile açıklanabilirdi.⁴⁷

Yahudilere karşı savaş açılması Nazi Almanları tarafından kendilerini savunmak için fırsat olarak görülebilirdi. Fakat Yahudi katliamı askeri bir meseleden ziyade, politik/ideolojik bir görevdi.⁴⁸ Bu ideolojik görev doğrultusunda, Nazilerin tek isteği Yahudileri tehcir etmek değil, ulaşabildikleri kadar çok Yahudiye, hatta Alman toprakları dışındaki Yahudilere de ulaşmaktı.

Genovive Rasyonalitesi

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Almanların hedefi Yahudilerin dünyaya egemen olma arzularını gerçekleştirecek bir köprü olarak kullanacakları Rusya'da güç sağlamak

iken,⁴⁹ Osmanlının Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı arifesinde Rusya ile işbirliği içerisinde olmasını tehlike olarak görmesi çok daha sınırları belli ve gerçekçiydi. Silahlar üzerine yapılan bir araştırmada, Rus birimlerin patlayıcıları ve birçok cephanesinin Ermenilerin elinde bulunduğu ve Ermenilerin Osmanlı'nın savaş düşmanı ile işbirliği yaptığına dair bazı somut belgelerin olduğu kaydedilmektedir.⁵⁰ Rusya Osmanlı topraklarında yaşayan etnik grupları kışkırtarak Osmanlı'nın içişlerine karışıyordu ve Osmanlı ile olan savaşını iki devletin çarpışması değil baskı gören ulusları özgürlüğüne kavuşturma çabası olarak ortaya koymuştur. Bu hedef doğrultusunda Rusya Kürtler ve Süryanilerin yanı sıra Ermenileri de silahlandırmış ve Ermeni gönüllü birlikleri kurarak⁵¹ Osmanlı Ermenileri ile bazı iletişim kanallarını ele geçirerek Van çevresinde başlaması yakın bir ayaklanmanın sinyallerini verdi.⁵² Van'daki ayaklanma Osmanlıya pahalıya mal oldu şehrin içindeki ve dışındaki bu ayaklanmayı bastırmak için binlerce asker gerekliydi ve bu kadar askerin başka bir yerde savaşmasının diğer cephelerde farklı sonuçlar doğuracağı kesindi.⁵³

Lewy'e göre, Van'daki ayaklanma Osmanlı-Rus savaşının en önemli noktasıdır. Bu ayaklanma Osmanlının Ermenilerle ilgili gerçeği görmesini sağlamış ve onlara karşı düşüncelerini tamamıyla değiştirmiştir. Lewy, 'Türkler'e göre Van isyanının işgalci Rusların yardımıyla gerçekleşmesi Ermenilerin Türkiye'nin düşmanları ile işbirliği içerisinde olduğunun kesin kanıtı olduğunu; Ermenilerin vatan haini olduklarını ve bir şekilde cezalandırılmaları gerektiğini' söyler.⁵⁴ Bugün, Türkler Van'daki ayaklanma planının ve ayaklanmanın zamanlamasını Ermenilerin Rus işgali-

(47) Dawidowicz, *The War*, s. 21.

(48) a.g.e., s. 129.

(49) a.g.e., s. 94.

(50) Sinasi Orel & Su'reyya Yuca (1986), *The Talat Pasha 'Telegrams': Historical Fact or Armenian Fiction?* Nicosia: K. Rustem and Brother, s. 105-112.

(51) Reynolds, *Shattering Empires*, s. 141-142.

(52) a.g.e., s. 145.

(53) Justin McCarthy, Esat Arslan, Cemalettin Taşkıran & Ömer Turan (2006), *The Armenian Rebellion at Van*, Salt Lake City: The University of Utah Press, s. 220

(54) Lewy, *The Armenian Massacres*, s. 96.

ne nasıl zemin hazırlamaya çalıştığının net bir göstergesi olduğunu düşünürler. Türklerin bu görüşünün doğruluğu, savaş bölgelerinin dışındaki Ermenilerin eylemleri ve Ermeni liderler ile Tsar Nicholas II arasında gerçekleşen gizli görüşmelerin belgeleri tarafından desteklenmektedir. Savaş zamanında yapılan görüşmelerde, Rusların 'Ermenilerin Türklerden kurtuluşu yalnızca Ermenilerin Türk egemenliğinden kurtarılıp, büyük Rusyanın koruyucu gücü altında özerk bir Ermenistan kurulmasıyla mümkün olabilir.' ifadesinin yer aldığı söylenir.⁵⁵ Lewy, Türklerin Ermenilerin düşman için çalışan gizli bir örgüt olduğunu düşünmesi ve vatana ihanet olan bu eylemleri kesin olarak ortadan kaldıracak önlemler alınmasının gerekçesinin Ermeniler tarafından gerçekleştirilen tüm bu eylemler ve ifadeleri olduğunu savunur.⁵⁶

Ermeni milliyetçilerin Ruslarla olan bağlantılarının yarattığı somut tehlike Ermenilerin Türk toprakları üzerinde özerklik istemeleri ile devam eder. 1919'da Paris'te bir barış konferansı düzenlenir. İtilaf Devletlerinin huzurunda, Ermenilerin isteği açıklığa kavuşturuldu: Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Osmanlı topraklarında özerklik kazanmak. Ermeni Heyeti'nin lideri Bogos Nubar Paşa şunları söylemiştir: 'Kanımızın son damlasına kadar bunun için savaştık. Halkımız bu savaştan galibiyetle çıkan askerlerin yanında cesurca yer almıştır.'⁵⁷ Ermeni kardeşlerinin soykırım kurbanları olarak anılması için büyük siyasi girişimlerde bulunan Nubar bir taraftan Osmanlının aleyhine savaştıklarına dair iddiaları güçlendirirken diğer taraftan soykırım kurbanları olduklarını nasıl söyleyebilir?

Soykırım Kurbanları İrrasyonelite Kurbanlarıdır

Yahudiler ve Ermeniler birbirinden farklı olarak nasıl kurban sayılabilir? Öldürülenleri sınıflandırmak hoş bir şey olmasa da faillerin gerekçesini anlamak için bunu

yapmak şarttır. Soykırımın gerekçesi olamaz: soykırım kavramını kullanabilmek için olayın ardındaki faillerin gerekçesini sorgulamak hiç bir şekilde kabul edilemez; tüm insanları öldürmek üzere verilen bir karar hiç bir gerekçe ile açıklanamaz. Bu yüzden olayın kurbanlarının eylemlerinin incelenmesi şarttır: Kendilerini ciddi bir muhalefet olarak görüyorlar mı? Soykırım kurbanlarını, toplu eylemleriyle kin ve düşmanlığa sebep olan ve büyük kayıplar yaşayan bir toplumla aynı kategoriye koyarak onlara daha fazla haksızlık edilmediğinden emin olmak için kurbanların eylemleri sınıflandırılmalıdır. Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı öncesindeki Alman Yahudilerin tarihçesi ve Osmanlıdaki Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı'na sebep olan olaylardaki etkisi birlikte incelenmelidir. Bu şartlarda Ermeniler ve Yahudiler benzer olayların kurbanları mıdır? Bu iki ırkın yarattığı tehlike aynı mıdır? Kurban profiline bakılması failin ne derece haklı veya haksız olduğunun anlaşılmasını sağlayabilir mi? gibi sorulara cevap aranmalıdır.

9

Yahudi Almanların Aydınlanma ile birlikte düşüncelerinin modernleşmesine Yahudi-Alman filozof ve düşünür Moses Mendelssohn'ın öncülük ettiği herkes tarafından bilinmektedir. Mendelssohn Aydınlanma'nın Yahudilerdeki karşılığı olan Haskalah akımının temsilcisidir. 17. yy'ın ortalarından sonuna kadarki dönemde yazıları ve Alman kültürüne bağlılığı sayesinde Mendelssohn getto duvarlarını aşmış Alman aydınlar grubuna katılmış⁵⁸ ve 18. yy'ın ikinci yarısındaki Orta Avrupa Yahudi kültürü ve yaşamındaki büyük yenilikleri anlama girişimleri Moses Mendelssohn ile başlamıştır.⁵⁹ Mendelssohn, Alman Yahudilerin Aydınlanma hareketine dolayısıyla Alman kültürüne katılmalarının onları ne

(55) Richard G. Hovannisian (1969), *Armenia on the Road to Independence, 1918*, Berkeley: University of California Press s. 44-45.

(56) Lewy, *The Armenian Massacres*, s. 103.

(57) Stephen Bonsal (1946), *Suitors and Suppliants: The Little Nations at Versailles*, New York: Prentice-Hall, s.190-191.

(58) Paul Mendes-Flohr (1999), *German Jews: A Dual Identity*, New Haven: Yale University Press, s. 2.

(59) Walter Röll (1985), 'The Kassel "Ha-Meassef" of 1799', in: Jehudah Reinharz & Walter Schatzberg (ed.), *The Jewish Response to German Culture: From the Enlightenment to the Second World War*, Hanover and London: University Press of New England, s. 32.

kadar rahatlattığını yansıtan bir din felsefesi oluşturmuştur. Yahudileri kendi inançlarının oluşturduğu baskıdan kurtarmak için, 'Musevilik'in Tanrı ile ilgili insanlığın tek başına kendi akli ile ulaşabileceği bilgiden daha fazlasına sahip olduğunu iddia etmediğini' ileri sürdü.⁶⁰ Musevilik ve Alman aydınlanmasının aynı ebedi hakikate giden iki doğru yol bu yüzden Yahudi ve Alman olmak bir bütünü parçaları gibi düşünülebilir; hem Yahudi hem Alman olmak gibi. Mendelssohn'ın akli din ile bütünleştirilmesi birçok Alman Yahudiye dini inancı itibarıyla Yahudi, ulusal kimliği itibarıyla Alman olduğunu çekinmeden söyleyebilme imkânı tanımıştır. Ayrıca, Alexander Altmann 'Alman Yahudilerin Mendelssohn'ın ortaya attığı bu fikrin onların hayatlarında ne gibi bir rol oynadığının gayet farkında olduklarını gösteren kanıtlar' sunar.⁶¹

Bu düşünce 19. yy'ın sonları ve 20. yy'ın başlarında Alman Yahudiler'in refahlarının ve Alman toplumuna ait oldukları düşüncesinin büyük ölçüde Aydınlanma ile açılan yolun devam etmesine ve bireyin dini ve etnik kökenlerinin birbirinden farklı olduğu, tarafsız, demokratik bir siyasi devlet anlayışını destekleyen bir sivil toplum olarak tanımlanan 'tarafsız toplum'un sağlamaştırılmasına bağlı olduğunu anlamalarına kadar devam etti.⁶² Sivil alanlar ve sosyal örgütler kuran, sürekli olarak ortak milli amaçları savunan ve milliyetçi girişimleri destekleyip, devlete ve sivil topluma daha fazla eşit sorumluluklar yükleyerek devletin çok daha iyi işlemesini sağlayan, Almanya'daki sivil toplumu güçlenmesine öncülük eden Yahudiler, Alman hükümetinin dengeleyici unsuru olmuştur.

Yahudilerin Alman toplumuna katkısı en çok sanat ve kültürün tüketimi alanında olmuştur. Yahudiler özgürlüklerini kazanıp topluma katılma özgürlüğünü elde eder etmez, Alman kültürünün pasif katılımcıları olmanın ötesine geçip bu kültürün oluşturulmasında aktif rol oynadılar.⁶³ Örneğin, Yahudi-Alman yazar Berthold Auerbach 'köy ortamını ve köy yaşamını Alman kurgusuyla bir-

leştirdiği *Kara Orman Köy Öyküleri* adlı eseri ile uluslararası başarı sağlamıştır.' Böylece 'hem ülkesinde hem de yurtdışında Alman kültürünün temsilcisi olmuş ve soyluların yanısıra Alman aydınların ve edebiyat çevresinin dostluğunu kazanmıştır.'⁶⁴

O zamanlarda Alman Yahudilerin düşüncelerini dile getiren Yahudi-Alman roman yazarı Jakob Wassermann'ın yaşamı ve eserleri de oldukça önemlidir. Donald Niewyk, Wassermann'ın gençlik yıllarında Yahudi olmasıyla ilgili önyargılardan dolayı işini kaybederek Yahudi düşmanlığını birebir yaşamasının bile onun Alman devletine olan güçlü bağlılığına engel olmadığını ifade eder.⁶⁵ Niewyk, Wassermann'ın oldukça etkili ve net bir şekilde söylediği '*Ben bir Almanım ve aynı zamanda Yahudiyim, bu ikisi tamamıyla ayrılmaz bir bütündür.*'⁶⁶ ifadesini aktarır. Tüm bu üzücü olaylara rağmen, 'Alman Yahudiler Alman kültürüne ait olduklarını iddia etmeyi sürdürmüşler'⁶⁷ ve 'asla Alman ve Yahudi kimliklerinden vazgeçip tümüyle Alman olmaya çalışmamışlardır.'⁶⁸

Yahudiler paralı asker olarak orduya katılıp ordunun asker ihtiyacını ve diğer çeşitli ihtiyaçları (büyük ölçüde askeri ihtiyaçlar) karşılayarak Almanya'nın ekonomisine, özellikle askeri destek alanında, büyük katkılar sağlamışlardır. Devrim ve Napolyon

(60) Alexander Altmann (1985) Moses Mendelssohn as the Archetypal German Jew, in: J. Reinharz & Schatzberg (ed.), *The Jewish Response to German Culture: From the Enlightenment to the Second World War*, s. 17-31, Hanover and London: University Press of New England, s. 25

(61) a.g.e., s. 17.

(62) Mendes-Flohr, *German Jews*, s. 15.

(63) Jacob Katz (1985) German Culture and the Jews, in: J. Reinharz & W. Schatzberg (ed.) *The Jewish Response to German Culture: From the Enlightenment to the Second World War*, s. 85-99, Hanover and London: University Press of New England, s. 91.

(64) David Sorkin (1985) The Invisible Community, in: J. Reinharz & W. Schatzberg (ed.) *The Jewish Response to German Culture: From the Enlightenment to the Second World War*, ps. 100-120, Hanover and London: University Press of New England, s. 101-102.

(65) Donald L. Niewyk (2001), *The Jews in Weimer Germany* (New Brunswick NJ: Transaction Publishers), p.100.

(66) Jakob Wassermann (1921) *Mein Weg als Deutscher und Jude* [My Way as a German and a Jew], Berlin: S. Fischer, s. 126.

(67) Paul Mendes-Flohr (1998), Between Germanism and Judaism, Christians and Jews, in: Michael A. Meyer (ed.), *German-Jewish History in Modern Times*, Vol. 4, New York: Columbia University Press, s. 159.

(68) Amos Elon (2002), *The Pity of It All: A History of Jews in Germany 1743-1933* New York: Metropolitan Books, s. 11.

savaşları sırasında ihtitaçlar en üst seviyeye ulaşmıştır. Yahudiler yalnızca askerlerin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış aynı zamanda Almanya ve Avrupa'nın en önemli kamusal finansmanı haline gelmiştir... Prusya'da özellikle Başbakan Hardenberg döneminde Yahudilerin ekonomik kalkınma alanındaki etkisi büyüktür.⁶⁹

Mendelssohn'dan sonraki yüzyıl boyunca, Alman Yahudiler Yahudiliğin bir miliyet değil din olduğunu vurgulamaya başlamışlardır. Bazı Yahudiler için dinsellik giderek önemini yitirmiş böylece ulusal kimlikleri itibarıyla Alman olmaları onlarla ilgili en net söylenebilecek şey haline gelmiştir. Steven Lowenstein, aşırı gelenekçi olan Yahudiler dışında çoğu Yahudi'nin Alman kültürünü benimsemek ve tamamıyla Alman vatandaşı olmak istediğini iddia etmektedir.⁷⁰ Bu istek o kadar güçlüydü ki sahip oldukları Yahudi mirasına nefret duyan bu yüzden de diğer Yahudilerle bağlantılarını koparıp, ismini değiştirerek veya din değiştirerek Yahudilikle tamamen bağlarını koparan Alman Yahudiler vardı.⁷¹ Hatta 'yarı' veya 'dörtte bir' Yahudi sayılabilmek için başka ırktan birileriyle evlenen Yahudiler de vardı.⁷² Dresden'de yaşayan Fransız edebiyatı profesörü Victor Klemperer binlerce kişinin bu şekilde yabancı evlilik yapmasını 'Alman Yahudiler'in tamamen ve yalnızca Alman olduklarının' kanıtı olarak görür.⁷³

Bir taraftan Yahudi kimliğini korumak, diğer taraftan Almanlar tarafından daha fazla dışlanmamak ve kendilerini genel toplumdan ayıran uygulamalara ve dini geleneklere daha az dahil olmak isteyen Alman Yahudiler, Güney Amerika ve diğer ülkelerde Yahudi yaşam tarzı olarak devam eden Reformist Yahudiliğini oluşturmuşlardır. Michael Meyer, Immanuel Kant'ın Reformist Yahudiliğin gelişmesini doğrudan etkilediğinin altını çizer. Ahlaktan yoksun bir din olduğu için Kant tarafından karşı çıkılan ve Kantçı felsefesi doğrultusunda hareket etmek isteyen Yahudiler, kendilerini resmi üyeleri ve destekçile-

ri olarak kabul eden düşünsellik alanına ilgi duymaya başlayarak, Yahudiliği ahlaka net bir bağlılık sergileyecek, Kant kriterlerini karşılayacak, özellikle bireyin dindeki özgürlüğünü artıracak şekilde yeniden yapılandırmak istediler. İlginç bir şekilde, Meyer'in analizinin sağladığı sonuç şudur: Reformcu Yahudiler Kantçılar (Kantçılar'dan kasıt Almanlar) tarafından onaylanmayı o kadar istiyorlardı ki kendilerini hangi şartlarda Yahudiler olarak tanıyacıklarını Yahudi olmayan bir Alman felsefesinin belirlemesine izin vermişlerdir.⁷⁴ Marburg Üniversitesi profesörü ünlü Alman Yahudi filozof Hermann Cohen, eserlerinin çoğunu Kantçı esaslara dayanarak 'Kant'ın etik idealizminin yalnızca Almanlara hitap etmeyip, aynı zamanda Yahudi Kutsal Kitabı'nın ve Yahudi din adamlarının tektanrı inancına dayandığı' inancı üzerine yazmıştır.⁷⁵

Daha güçlü bir toplumsal bütünlük sağlayabilmek için Yahudilerin benimsediği bir başka önemli Alman görüşü, *Bildung*'tu. Amos Elon kültürel asimilasyonun başarıya ulaşmasının en önemli yolu olan bu fikrin daha çok genç Alman Yahudiler doğrultusunda gerçekleşebileceğini düşünür. Johann Wolfgang von Goethe'nin *Wilhelm Meister* romanındaki tanımına göre, Elon kişinin kendinin ve karakterinin Aydınlanma ülküle-

(69) Werner E. Mosse (1987) *Jews in the German Economy: The German-Jewish Economic Elite, 1820-1935*, Oxford: Clarendon Press, s. 26-27.

(70) Steven M. Lowenstein (1997) *Ideology and Identity*, in: Michael A. Meyer (ed.), *German-Jewish History in Modern Times*, Vol. 3, New York: Columbia University Press, s. 281.

(71) a.g.e., s. 290.

(72) 1930 ile 1933 yıllarına ait istatistiklere göre, Berlin'deki Yahudilerin yüzde 27'si, Hamburg'daki Yahudilerin ise yüzde 39'u Yahudi olmayan kişilerle evlenmişlerdir. Bkz: Uziel O. Schmelz (1989) *Die demographische Entwicklung der Juden in Deutschland von der Mitte des 19 Jahrhunderts bis 1933* [The Demographic Development of Jews in Germany from the Mid 19th Century until 1933], *Bulletin des Leo Baeck Instituts*, 83, s. 39-41.

(73) Victor Klemperer (1998), *I Will Bear Witness: A Diary of the Nazi Years, 1933-1941*, New York: Modern Library, s. 291.

(74) Michael A. Meyer (1985), *Reform Jewish Thinkers and their German Intellectual Context*, in: J. Reinharz & W. Schatzberg (ed.), *The Jewish Response to German Culture: From the Enlightenment to the Second World War*, s. 64-84, Hanover and London: University Press of New England, s. 68-69.

(75) Mendes-Flohr, *German Jews*, s. 29. Hermann Cohen'in Yahudilik ve Kant'ın etik sistemi arasındaki benzerlikleri göstermes ile ilgili daha fazla bilgiye ulaşmak için bkz: Nathan Rotenstreich (1985) *Herman Cohen* in: J. Reinharz & W. Schatzberg (eds.) *The Jewish Response to German Culture: From the Enlightenment to the Second World War*, s. 51-63 Hanover and London: University Press of New England.

rine uygun olarak gelişiminin önemli olduğunu ve Yahudi olsalar bile 'Bildung ve Kultur ile donanarak yüzde 100 Alman olacaklarını' düşünür.⁷⁶ Bu genç Yahudiler, erkek ve kadınlar, Alman toplumuna ait olmaya oldukça istekliydi ve 'dini ayinleri merkez alan tamamen kapalı bir sistemden insan merkezli özgür agnostik bir kültüre' geçiş yaparken Alman ruhundan ilham almışlardı.⁷⁷ George Mosse *Bildung* ideasını, özünde veya görünürde artık Yahudi olmayan ama Hristiyanlığı da benimsememiş Alman Yahudiler için kültürel bir boşluk olarak görür. Aydın ve orta sınıfa ait bu Yahudilerin daha iyi bir alternatif ihtiyacı vardı; Aydınlanma akımının etkilerini taşıyan *Bildung* Alman beşeriyetçiliği onlar için oldukça uygundu.⁷⁸ *Bildung*'un Almanya'daki diğer Almanlarla ortak bir payda oluşturduğunu anlayan Yahudiler hemen pasif katılımcılıktan liderliğe geçmişler ve dostluk kurmak istedikleri Yahudi olmayan grup üyelerinden çok daha fazla katılım sağlamışlardır. Yahudiler edebi eserleri okumak konusunda çok daha istekliydi. Nüfusun büyük bir bölümü sık sık tiyatrolara ve konserlere gider; tüm kültürel aktivitelerde daha fazla bulunurlardı.⁷⁹

Alman Yahudiler kendilerini *Deutschtum* (Almanlık veya Almancılık için kullanılan yaygın bir terim) ile özdeşleştirmeye kararlıydı. Zaman geçtikçe, Alman toplumunda Yahudilerin kendilerini Alman kültürünün gerçek aktörleri olarak görebileceğine dair seslerin yükseldiğini farkettiler.⁸⁰ Bu olay, Siyonist siyasetin Almanya'daki Yahudiler arasında yayılmaya başlamasıyla aynı zamana rastlar. Yahudili milliyetçiliği fikri hem anti-semitizme karşı Yahudi tepkisi hem de buna karşı bir ayaklanma olarak ortaya çıkmıştır. Esas itibariyle Siyonizmin Alman Yahudiler üzerinde çok az etkisi olmuştur.⁸¹ Yahudi milliyetçiliği isteyen Siyonistlerin çabası Alman kültürüne asimile olmak isteyen Yahudilerin Alman milliyetçiliği isteği ile çatışmaktaydı. Bir tarafta dini inançları itibariyle Yahudi, ulusal kimlikleri itibariyle Alman olduklarını

söylemek, diğer taraftan ulusal kimlikleri itibariyle hem Alman ve hem de Yahudi olduklarını söylemek mümkün değildi.

Bu yüzden 19. yy'da 'Yahudiler milli bir unsur olduklarını şiddetle reddettiler.'⁸² Vatandaşlık ve ulusal kimliğin birbirinden farklı kavramlar olduğunun anlaşılması ve 20. yy'ın başlarında Yahudi entegrasyonun bozulmaya başlamasına rağmen, Almanya'daki Yahudi liderleri 'soy, dil ve kültür, gelenek hukuku ve ortak devlet Yahudileri ayrılmaz bir şekilde Alman milliyetine bağlı kılar' söylemlerine devam etmişlerdir.⁸³ Marjorie Lamberti'ye göre, Yahudi Savunması Yahudi kimliğinden ödün vermeden Almanya'da eşitliği sağlamanın mümkün olduğuna yürekten inanıyorlardı ve 'kendilerini Almanya'da yabancı veya geçici olarak görenlerin vatandaşlık haklarından yararlanamayacağını' söyleyerek Siyonizme karşı çıkıyorlardı.⁸⁴

Yahudilerin Alman kültürüne ait olma istekleri o kadar güçlüydü ki ünlü Alman Yahudiler arasında 'sembiyoz' kavramı ve tamamıyla bütünleşme, hatta iki unsurun birleşimi fikri sıklıkla konuşulmaya başladı.⁸⁵ Almanların Yahudilerin bu isteğini kabul edip etmemesi bile önemli değildi: 'Yahudi ve diğer Almanlar arasında bir ortak yaşam gerçekleşse de gerçekleşmese de Alman Yahudi sembiyozu Yahudilerin *aklında* var olan birşeydi.'⁸⁶ Siyonizme karşı çıkararak tamamıyla Alman kültürüne asimile olan ve 1922'de Almanya Dışişleri Bakanı olan Walther Rathenau bu

(76) Elon, *Pity of It All*, s. 65-66.

(77) a.g.e.

(78) George L. Mosse (1985), *German Jews Beyond Judaism*, Bloomington: Indiana University Press, s. 42, 82.

(79) Katz, *German Culture*, s. 86-87.

(80) Mendes-Flohr, *Between Germanism*, s. 159-160.

(81) Niewyk, *The Jews*, s. 125.

(82) Alfred D. Low (1979), *Jews in the Eyes of the Germans: From the Enlightenment to Imperial Germany*, Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues, s. 246.

(83) Marjorie Lamberti (1978), *Jewish Activism in Imperial Germany: The Struggle for Civil Equality*, New Haven and London: Yale University Press, s. 183.

(84) a.g.e., s. 184.

(85) Elon, *Pity of It All*, s. 11; Lowenstein, *Ideology*, s. 282.

(86) G.L. Mosse, *German Jews*, s.94 . Uygulamada başarılı olup olmadığına bakılmaksızın, düşünsel olarak sembiyoz hayali kurmak oldukça önemli bir olaydır. Ayrıca bkz: Noah Isenberg (1999), *Between Redemption and Doom: The Strains of German-Jewish Modernism*, Lincoln and London: University of Nebraska Press, s.149.

koşulsuz ve muhtemelen karşılıksız sevgiyi şu şekilde ifade etmiştir: ‘Ben Alman kanından başka bir kan taşıyorum, Almanlardan başka bir soy, millet tanımıyorum. Beni toprağımdan, Almanya’dan atmanız hiçbir şeyi değıştirmez, ben hala Alman olarak yaşamaya devam ederim.’⁸⁷

Yahudilerin Almanya’ya karşı duyduğu sevgi öylesine köklüydü ki, Yahudi devletinin kurulması gerektiğine inanan Siyonistler bile Almanya’ya karşı aynı şekilde bağlılık ve minnet duygusuna sahipti ve Alman değerlerine güçlü bir hayranlık besliyorlardı. Lucy Dawidowicz, bir Siyonist yayını olan *Jüdische Rundschau* dergisinin 1933 yılına ait editörün ‘Jüdische Zwischenbilanz’ (‘Jewish Trial Balance’) başlıklı yazısından şu ifadeleri aktarır:

“Yüzyıllardır devam eden tarihsel bağı yok etmek kolay değildir. Yahudi vatandaşı olduğumuzu kabul etmemiz, Alman ırkının bize bahsettiği şeyleri bir kenara attığımız ya da atanabileceğimiz anlamına gelmiyor. Yahudi milleti kişilik ve hürriyeti kendi Yahudi kökenleri ve değerlerinden sonra Almanca metinlerden öğrenmişlerdir.”⁸⁸

Alman Yahudiler sivil eşitliğin ortak sorumlulukları yerine getirmek ve vatan için fedakârlıklarda bulunmak olduğunun farkındalardı. Birinci Dünya Savaşı Yahudi-Almanların vatanseverliğini gösterilmesine olanak sağlamıştır. Napolyon dönemindeki Fransızlara karşı yapılan bağımsızlık savaşı gibi daha önceki savaşlarda Prusya ordusundaki Yahudi gönüllülerin sayısı toplam asker sayısı ile aynıydı.⁸⁹ Birinci Dünya Savaşı önemli boyutlara ulaşmaya başlayınca, Yahudiler bunu Alman isminin onlar için ne kadar önemli olduğunu kanıtlama fırsatı olarak görüp Almanya için savaşma isteğini bir kez daha gösterdiler. ‘Alman imparatorunun savaşın patlak vermesiyle yaptığı konuşmada bundan sonra vatandaşları arasında hiçbir ayırım olmadığını herkesin Alman olduğunu’ ifade etmesiyle Yahudilerin vatan sevgisi diğer Almanların vatanseverliğinden çok daha

büyük boyutlara ulaştı.⁹⁰ Yenilenen birlik anlayışı asimile olmaya çalışan ya da Siyonist olan tüm Alman Yahudilerin Alman toprağını kendi anavatanları (*Vaterland*) olarak görmelerini sağladı.⁹¹ Bu yönüyle bakmak ironik olsa da, ‘bu savaş, Yahudilerin Alman ülküsüne olan şüphesiz bağlılığı ve sadakatini gösterme fırsatı sunmuş ve Alman ulusunun nihayet Yahudileri benimsemeyerek tam bir birlik sağlamasına kaynaklık etmiştir.’⁹² Daha ironik olan şey ise ‘başlangıçta Alman-Yahudi birliğini güçlendirmiş gibi görünen bu savaş, tam bağımsızlık amacını on yıl geciktirecek ve felaketin kapılarını açacaktı.’⁹³

100,000 Yahudi-Alman askerin katılımına⁹⁴ ve bu askerlerden 12,000’inin ölmesine rağmen, askeri harekât askeri savunmaya dönüşüp altından kalkılması güç bir ekonomik sıkıntıya neden olduğunda, Yahudiler ‘kaytarmakla ve fırsatçılıkla’ suçlanarak hedef haline geldiler.⁹⁵ Yahudilerin savaş kurumunu sayesinde zenginleştiği iddialarını bir kenara bırakırsak, Yahudi aleyhine kurumlar da Yahudilerin ‘Almanya için savaşmadıklarını’, ‘cephenin gerisinde ufak işlerle’ ilgilendiklerini söyleyerek savaşın tüm Almanlara mal edilen yüküne Yahudilerin iştirak etmesini yasadışı kılmaya çalışmışlardır.⁹⁶ Yahudilerin Almanya ve diğer Batı ülkelerine karşı gizli bir eylem içinde olarak tüm dünyayı etkileyen Bolşevik komplosunda temel rol oynadıkları suçlamasıyla karşı karşıya gelmesi ve Almanya’da toplumun Yahudilere karşı düşünceler-

(87) Waltherr Rathenau (1965), *Schriften*, Hartung, A. (ed.), Berlin: Berlin Verlag, s. 11.

(88) Dawidowicz, *The War*, s. 174.

(89) Elon, *Pity of It All*, s. 95.

(90) Mendes-Flohr, *German Jews*, s. 20.

(91) Niewyk, *The Jews*, s. 9.

(92) Peter Pulzer (1997), *The First World War*, in: Meyer, M. A. (ed.), *German-Jewish History in Modern Times*, Vol. 3, s. 360-384 (New York: Columbia University Press), s. 361.

(93) Niewyk, *The Jews*, s. 10.

(94) Hayatına ve eserlerine karşı akademisyenlerin giderek daha çok ilgi gösterdiği Yahudi-Alman varoloğu filozof Franz Rosenzweig o askerlerden biriydi. Muharebenin ön cephesinde Makedonya siperlerinde savaşırken, arkadaşlarıyla entelektüel konuşmalar yapıyor, karpotalların arkasına Tanrı, varoluş, Almanlık ve Yahudilik ile ilgili düşüncelerini yazıyordu.; bkz: Nahum N. Glatzer (1953), *Franz Rosenzweig. His Life and Thought* Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, s. 32-85.

(95) Monika Richarz (1997) *Conclusion*, in: Meyer, M. A. (ed.) *German-Jewish History in Modern Times*, Vol.3, s. 385-388, New York: Columbia University Press, s. 388.

(96) Dawidowicz, *The War*, s. 45.

rinin tamamen değişmesi daha pahalıya mal olmuştur.⁹⁷ Milyonlarca Almanın bu saçma iddialara inanması Nazilerin Yahudilere karşı düşüncelerinin ve eylemlerinin zeminini hazırlamıştır.⁹⁸

Genovive Kurbanları Çatışmanı Kurbanlarıdır

Yukarıda da özetlendiği gibi Yahudi-Almanların geçmişı Yahudilerin Almanya'daki durumlarının Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğundaki geçmişinden ne kadar farklı olduğunu göstermektedir. Her şeyden önce, Ermeniler kendi birlikleri için Osmanlıdan toprak talep etmişlerdir. Ermenilerin kendi tarihlerinin söylediğinden anladıkları şudur:

Nuh'un gemisinin bulunduğu yer olarak bilinen Ağrı Dağı Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alır ve çoğunlukla Ermeni ruhunun merkezi olarak görülür. Tarihi Ermenistan veya diğer bir adıyla 'Büyük Ermenistan' şüanda Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'a ait toprakların bir bölümü de dahil olmak üzere yaklaşık 100,000 mil karelik alanı kapsamaktaydı. Güneyde İran ve Irak'ın kuzey sınırlarına batıda şüanki Türkiye'nin kuzeydoğusunun büyük bir kısmına kadar uzanmaktaydı.⁹⁹

Ermeniler Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı ve Rusya arasında bulunan sınırın 'yapay' olduğunu ve 'iki yüz elli yıllık tarihi vatanlarının Ağrı Dağı'nın eteğindeki bu sınıra kadar uzandığına' inanıyorlardı.¹⁰⁰ Bernard Lewis de bunun 'tek vatan üzerinde iki ulusun hakimiyet sağlama mücadelesi'¹⁰¹, kısacası belli bir toprak parçasına sahip olma mücadelesi olduğu kanısına varmıştır.

Ermeniler o zamanlar Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğinde olan vatanın bağımsızlığını tekrar kazanmak için Vatan Muhafızları adıyla bir örgür kurarken, Almanya'daki Yahudiler Yahudi olmayan Almanlarla birlikte sevgiyle yaşamak istedikleri yer olan Almanya'nın vatanları olduğunu söylerlerdi.

Marjorie Lamberti Merkezi Birlik Başkanı Eugene Fuchs'ın Haziran 1912'de Im Deutschen Reich'da yaptığı çarpıcı konuşmayı paylaşır:

Biz Alman topraklarında Alman vatanında doğduk ve bu bize, vaftiz ve asimilasyon adı verilen şey olmadan da Alman olduğumuzu söyleme hakkını verir. Biz Alman ulusuna ait olmak istiyoruz ve olacağız. Milli birlik ve toplumdaki grupların oluşumu birbiriyle benzerlik gösterir; biz diğer Almanlardan, etnik gruplar ve sınıflardan çok da farklı değiliz, öyle olsa bile bu hiçbir şeyi değiştiremez.¹⁰²

Birinci Dünya Savaşında Yahudilerin gösterdiği Alman milliyetçiliğinin aksine Ermeniler yalnızca Ermeni milliyetçiliğine bağlı olduklarını ifade etmekten ve Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı'nın milli çıkarlarına karşı hareket etmekten çekinmediler. Laçiner ve Kaya'ya göre, 'Yahudiler hiçbir zaman Almanya'ya karşı Ruslarla işbirliği yapmışlardır ve de Alman ordusunu sırtından bıçaklamamışlardır. Bırakın yaşadıkları ülkenin meşru hükümetine karşı terrorist gruplar kurmayı, kendilerini korumak için dahi hiçbir silahlı örgüt kurmamışlardır.'¹⁰³ Justin McCarthy 'Rusların Ermeni casus ve gözcülerden aldıkları yardımın küçüksenemeyecek boyutlarda olduğunu'¹⁰⁴ ve Yahudi Almanlığı ile Ermeni milliyetçiliğini kıyaslayarak Yahudilerin Almanya'daki nezaketinin hafife alnamayacağını vurgular. Elia Kedourie hüzünlü bir mizah dokunuşuyla Ermeni milliyetçiliğini, 'tehlikeli olabileceği düşüncesiyle' kendi insanını bile öldürecek kadar ileriye giden bir tür aşırı milliyetçilik olarak görür.¹⁰⁵

Yahudiler ve Ermenileri, bu iki halkı, insanlığa karşı işlenen korkunç cinayetin kur-

(97) Elon, *Pity of It All*, s. 353.

(98) Niewyk, *The Jews*, s. 43.

(99) Miller, *Survivors*, s. 32.

(100) a.g.e., s. 40.

(101) Bernard Lewis (1966), *The Emergence of Modern Turkey*, New York: Oxford University Press, s. 350.

(102) Lamberti, *Jewish Activism*, s. 184.

(103) Laçiner & Kaya, *The Armenian Issue*, s. 45.

(104) McCarthy, et al., *The Armenian Rebellion*, s. 219.

(105) Elie Kedourie (1993), *Nationalism*, Oxford: Blackwell, s. 102.

banlarının her ikisini de soykırım kurbanları olarak etiketlemek, kurbanların bu felakette benzer rol oynadıklarını söylemek gibi birşeydir ve adil değildir. Almanya'nın Yahudi meselesi ile Osmanlı Devleti'nin Ermeni meselesini birbirinden farksız olarak görmek, Yahudilerin Almanya'daki varoluşlarını, Almanya vatandaşı olmaktan duydukları gururu, zor zamanlardaki sadakat ve cesaretlerini -tüm bu gerçekleri- yalanlamak olur ve bu gerçekler ışığında böyle bir kıyaslama yapmak bütünü cahilliktir. Bu iki meselenin ayrımının yapılamaması Holokost eylemini yaşayanların anılarının zedelenmesine ve zamanla yok olmasına sebep olmaktadır. Bu durumda İsrail Devleti'nin, Holokost eyleminin herhangi bir şekilde kıyaslanmasına veya Ermeni katliamlarının soykırım meselesi olarak adlandırılmasına sürekli olarak itiraz etmesine şaşırılmamalı. İsrail Dışişleri Bakanı Shimon Peres 2001 yılında *Turkish Daily News* gazetesine verdiği röportajda Ermenilerin çok büyük bir felaket yaşadığını ancak bunun soykırım olmadığını ifade etmişti.¹⁰⁶

Soykırım: Failin Bir Başkasını Öldürme Güdüsünün Hayata ve Şahsi Çıkarlarına Olan Sadakatten Üstün Olması

Bu iki kurbanın kıyaslanması duygusal bazda ihtiyatsız bir durum iken, failerin soykırım etiketi altında bir tutulması siyasi yönden acımasızdır ve Ermenileri ve Yahudileri mağdur olarak kıyaslamak bir o kadar adaletsizdir. Burada, Yahudilerin ve Ermenilerin Almanlar ve Türklerle olan ilişkilerindeki eylemleri arasındaki büyük farklılıklar dikkate alınarak, Osmanlılar açık ve gerçek bir sorundan dolayı kendi milletinin varlığı için düşmanına karşı hareket etmeye mecbur kalırken, Nazi Almanlarının kendi refahlarına olan bağlılıklarının ötesine geçerek doğaya aykırı ve olağanüstü bir nefret ile hareket ettikleri kabul edilir.

Nazi Almanları'nın irrasyonallitesi ve insanlık dışı muameleleri soykırım adlandır-

masını fazlasıyla hak etmektedir. Almanlar Yahudilerden nefret ediyorlardı ve Hobbes'un bir kimsenin varlığını sürdürmesine yönelik belirlediği kanunlara ve sağduyuya aykırı davranarak onları yeryüzünden silmeye kararlılardı. Lucy Dawidowicz, en az iki farklı önemli hususta Almanların Yahudilere olan nefretlerinin kendi varlıklarına olan bağlılıklarını geride bıraktığını ifade eder: ulaşım ve işgücü. Ulaşım ile ilgili olarak, bir yandan Yahudileri ölüm kamplarına taşımak için demiryolu kullanımına duyulan ihtiyaç diğer yandan asker ve malzeme ulaşımının sağlanması gibi askeri gerekçeler için demiryolu kullanımına duyulan ihtiyaç arasında gerginlik ve rekabet vardı. Dawidowicz'e göre, 1942 yılının kışında:

Almanya'nın askeri durumu kötüleşmeye başlamasına rağmen, Nihai Çözüm'ün önceliği değişmedi. Stalingrad'ı kuşatan Alman askeri birlikler Kızıl Ordu tarafından köşeye sıkıştırıldı ve 15 Aralık'tan başlayarak bir ay süre ile sivil halkın demiryolu kullanımı yasaklandı. Demiryolu ambargosundan dolayı [SS lideri Friedrich Wilhelm] Kru" ger [SS komutanı Heinrich Luitpold Himmler'e] yazdığı mektupta 'Yahudileri taşıma planımız tehlikeye girdi' ifadesini kullandı.¹⁰⁷

Bunun üzerine Himmler şöyle bir mektup yazmıştır: 'Demiryolları meselesinin ne kadar külfetli ve zor bir mesele olduğunun ve sürekli olarak sizden taleplerde bulunduğumun farkındayım. Yine de sizden bunu istemek zorundayım: Lütfen daha fazla trenin buraya ulaşmasını sağlayınız.' '1943 Şubat ayında, Yahudileri Bialystok gettosundan Treblinka'ya ve Berlin'den Auschwitz'e taşıyacak trenlerin hazır olması mektubun amacına ulaştığının kanıtıydı. 1943 Mart ayından başlayarak trenler tüm Avrupa'daki Yahudileri ölüm kamplarına taşıyordu.'¹⁰⁸ Bu uygulama-

(106) Haig Boyodijian (2001) Peres: Armenian Allegations are Meaningless, *Turkish Daily News*, April 10, p.

(107) Dawidowicz, *The War*, s. 141.

(108) a.g.e., s. 142; ayrıca bkz: Martin Gilbert (1987), *The Holocaust: A History of the Jews of Europe During the Second World War*, New York: Henry Holt and Company, s. 526.

ma Ruslarla olan savaşta Almanların direnme gücünü tehlikeye atıyordu.¹⁰⁹

Dawidowicz'e göre, Alman ordusu ve SS arasında, Yahudilerin sistemli bir şekilde yok edilmesinin savaş zamanında işgücü kaybına sebep olacağı ve Almanya'nın savaş ekonomisine büyük bir darbe indireceği konusunda çıkan anlaşmazlık, Yahudilerin yok edilmesinin dikkate alınması gereken rasyonel savaş hususlarının önüne geçtiğini çok daha net bir şekilde açıklamaktadır. Dawidowicz, bir ölüm mangası (Einsatzgruppe) liderinin hazırladığı rapordan alıntıladığı "Vasıflı işçilerin çok büyük bir bölümünü Yahudiler oluşturmaktadır. Diğer bölgelerden işçi sağlanamadığı için Yahudiler bu bölge için gereklidir. Yahudilerin tamamen yok edilmesi zorluklara sebep olur" ifadelerini aktarır.¹¹⁰ 18 Aralık 1941'de Berlin'den gelen cevap kısa ve öz: "Prensip olarak ekonomik gerekçeler bu sorunun çözümünde dikkate alınmamalıdır."¹¹¹ "Ekonomik gerekçeleri" gölgede bırakan "sorun" tabiki Yahudi sorunu. Dawidowicz, 'savaş sanayilerinde çalışan 1 milyondan fazla işçinin 300,000'den fazlasını Yahudilerin oluşturduğunu' ve bunun farkında olan Alman General Curt Ludwig Freiherr von Gienanth'ın bu işgücünün kaybedilmesinin 'Reich'in savaş gücünün büyük ölçüde azalmasına ve cepheye ve General yönetimindeki askeri birliklere malzeme desteğinin kısa bir süre bile olsa aksamasına neden olacağı' hususunda uyarıda bulunduğunu ve savaş girişimi için oldukça önemli olan üretimin tamamlanmasına kadar Yahudilerin görevlerinden alınmamasını talep ettiğini ifade eder.¹¹² Fakat SS'in Yahudi Sorununun çözülmesi yönündeki ısrarı oldukça önemli askeri ihtiyaçların önüne geçmiştir.

Sonuç

Thomas Hobbes'un tanımıyla aralarında toplum sözleşmesi bulunmayan insanlar birbirlerine karşı bir tehdit oluşturduklarında ortaya çıkan *doğa durumu* (*condition of natu-*

re) ile savaş halindeki devletler arasındaki durumun benzerliği gösteriyor ki toplum sözleşmesinin olmadığı her iki durumda da iki taraf aynı şeyi istiyor ve bu şey (toprak gibi) paylaşılmıyor veya ortaklaşa kullanılmıyorsa, bu iki tarafın birbirlerini düşman olarak görmesi ve savaşmaları muhtemeldir. Aynı toprak parçası üzerinde çatışan ve birbirlerinin istekleri için tehdit oluşturan Ermeni ve Türkler arasındaki mesele böyle bir meseleydi. Söz konusu toprak parçası Osmanlı'nın egemenliğinde olmasına rağmen, Ermeniler böyle bir toplumsal sözleşmeyi kabul etmemiş ve kendilerini ve Türkleri Hobbes'ın deyimıyla *doğa* durumuna sürüklemişlerdir.

Bu toprak parçasını elde etmek için bir taraf diğerini yok etmek isteyecektir böylece hem istedikleri şeyi elde edebilirler hem de aynı şey için sürekli tehdit altında olma riskini ve tekrar tekrar savaşma tehlikesini ortadan kaldıracaklardır. Hobbes bize iki tarafın bu *doğa* durumunda çatışmaya girmesiyle böyle bir durumun ortaya çıktığını ve Osmanlıların ve Ermenilerin böyle bir durumda ellerindeki tüm gücü kullanmamaları gerektiği kadar, kullanmalarının da mantıklı olduğunu gösterir.

Buna bağlı olarak, bu tehditi ortadan kaldırmak için mantıklı olan her şeyi yapmak doğal bir haktır. Buradan anlaşılıyor ki; Hobbes kimsenin doğal durumda kendi varlığını kazanabilmek için seçtiği yol yüzünden suçlanamayacağını ifade etmektedir.

Nazi Almanları meselesine gelince, Naziler kendi varlıklarına aykırı bir şekilde hareket etmişler; Hobbes görüşüne göre Nazilerin yaptığı *doğaya* aykırı davranmaktan

(109) Almanlardan farklı olarak tamamıyla kendi varlığını korumaya çalışan Türkler, çoğunlukla Ermenilerin yaşadığı bölgelerdeki demiryollarının kontrolü ile ilgili endişe duyuyorlar ve varlığını korumaya çalışan her devletin yapacağı gibi demiryollarını tahliyesi için çözüm arıyorlardı; bkz: Reynolds, *Shattering Empires*, p. 145.

(110) Dawidowicz, *The War*, s. 143, citing International Military Tribunal, *Trials of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal: Official Text*, Volume 42, Blue Series (Nuremberg, 1947-1949), 30, Doc.2271-PS, 76.

(111) a.g.e., s.144, citing *Trials of the Major War Criminals*, 32, Doc.3663-PS, 435-436.

(112) a.g.e., s. 145.

başka bir şey değildir. Almanlar düşman olarak gördükleri Rusya ile devletin bekası veya devletin menfaati için çatışırken bu savaşı devam ettirmekle kendi imkânlarını riske atmışlardır ve buna karşılık düşman olarak gördükleri savunmasız insanların tümünü yok etmeyi saplantı haline getirmişlerdi.

Hobbes görüşüne göre, bu olaylardan çıkarılması gereken sonuç Nazi Almanlarının tutumunun normlara aykırı olmasıdır. Nazilerin yaptığı Hobbes'un doğa yasasına tamamıyla aykırıdır. Ermeniler ile ilgili sorunu çözmeye yönelik izledikleri yol hususunda Türklerin Hobbes'un doğa yasasına aykırı davrandıkları söylenemez. Varlığını tehdit eden böylesi bir çatışmanın içinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu Hobbes'in doğa yasasına uygun davranmış ve kendi yaşamsal imkânlarını artırabilmek amacıyla bu tehditi ortadan kaldırmak için gerekeni yapmıştır. Söz konusu tehditin ortadan kaldırılma biçimi hoş olmasa da, Hobbes mantığına göre varlığını korumak için yapılan savaşta her şey mübahdır.

Burada söylenen şey, Ermeniler ve Türkler arasındaki tartışmayı ve gerilimi sürdürmek yerine Birinci Dünya Savaşının getirdiği kötü sonuçları soykırım olarak sınıflandırma girişimlerine son vermek gerektiğidir. Eğer gerçekten soykırım yapılmış olsaydı, Türkler bunu, tıpkı İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın yaptığı gibi, uzun zaman önce kabul ederlerdi. Soykırım öylesine korkutucu bir olay ki tüm insanlık ona hatta bu utanç verici olayı gerçekleştiren milletin sonraki nesillerine karşı birlik olur.

Soykırım kelimesinin kullanımı dikkatli bir yaklaşım gerektirir; bir milletin başka bir milletin varlığına karşı kendi varlığına duyduğu sevgiden daha fazla nefret duyması ve zerre kadar dahi kanuna aykırı davranması anormal bir durum olarak değerlendirilir. Holokost eylemi kesinlikle doğa durumuna ilişkin bir mesele değildir ve bu kadar mühim bir farklılığın kesinliğine gölge düşürecek bir

karşılaştırmaya imkân vermemek için Holokost eylemindeki doğaya ve akla aykırılık vurgulanmalıdır.

Nazi Almanlarının planladığı ve bütün Yahudilerin yok edilmesine dayanan nefret dolu bu eylem Nazilerin doğal hakları çerçevesinde gerçekleştirdikleri bir eylem olarak değerlendirilmemelidir. Naziler, kişinin kendi yaşamının öncelikli olduğunu vurgulayan doğa yasasına uymayarak doğadan bağımsız hareket ettiklerini kanıtlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını korumaya çalışması Hobbes'in doğal hak tanımına uygundur; Osmanlı, Hobbes'un doğa yasasının ön gördüğü gibi, kendini millet olarak varlığını sürdürmeye adanmıştı. Osmanlı ve Ermeniler arasında gerçekleşen olaylar en iyi Hobbes'in doğa durumu anlayışıyla açıklanabilir. Diğer bir ifadeyle, Osmanlı varlığını korumaya çalışarak ve bu gerekçeyle böyle bir yola başvurarak doğaya uygun davranmışlardır.

Holokost olağan savaş koşullarıyla bir tutularak bu soykırımın korkunç boyutu göz ardı edilemez. Eşi benzeri görülmemiş bu soykırımın tarafsız değerlendirmeye uzak siyasi unsurlar tarafından suistimal edilmesine izin verilemez. Hobbes'un doğa durumunda belirttiğine benzer şartlarda, doğal hak çerçevesinde ve doğa yasasına uygun şekilde gerçekleştirilen olayları kapsayan bir terim kullanarak insanlığın gözü önünde gerçekleşen bu soykırımın benzersizliği korunabilir. Aşırı ve korkunç bir saldırı sergilense de bir milletin varlığı için tehdit oluşturduğu gerekçesiyle o milletin mantık çerçevesinde hareket ettiğini kabul eden bir anlayışı tanımlamak için, Hobbes terminolojisine özel olan ve aynı zamanda genel olarak doğru kabul edilen görüşe uygun olarak genovive terimi bir alternatif olarak kullanılabilir.

Umarım bu ayırım, Holokost'un benzersizliği ve kendine has özelliğini siyasi güç uğruna gölgelemek ve soykırım teriminin asılsız kullanımını sürdürmek yerine bu tartışma-

yı engellemek ve çözüme bağlamak üzerine odaklanmılmasını sağlar. Ermeni katliamları soykırım olarak görülmediğinde, katliamlar başka türlü tanımlamak yeterli olmayacak; katliamları tam olarak gerçek anlamıyla tanımlamak gerekir. Belki o zaman *genovive*'e neden olan durumlar üzerine ve zayıf tarafları

kendi iyilikleri için güçlü tarafı kışkırtmaktan kaçınmalarını sağlayacak daha fazla araştırma yapılmasının başlangıcı olabilir.

Malesef *genovive* terimi 1915'te yaşanan olayların izlerini taşıyan Ermenilerin acısını da soykırım kelimesinin yanlış ve yaygın kullanımını da azaltmayacaktır.